
**Sabahattin Ali'nin
"Ses" Adlı Hikayesinde
Estetik Bir Unsur Olarak
Ritim**

Dr. Gaye Belkız YETER

“

“Her sanat yapıtı ritmik bir bütünlük ortaya koyar.”

“Doğayı ya da dünyayı ritmik bir yapıda algılamak insana özgüdür.”

“Ritim insan gözüyle görülmüş ya da bilinç koşullarında algılanmış devinimdir.”

“Ritim dünyayla insanın kesiştiği yerde kendini gösterir.”

“Ritim bilincin bir üretimidir.”

“Ritim bir duygu, bir sezgidir.” (Timuçin, 2006: 181-186)

”

Dr. Gaye Belkız YETER¹

Sanat eserlerinde hareketteki, olaylardaki düzeni ve akışı sağlayan kurucu bir unsur olarak ritim, kullanılışı açısından birbirinden farklılıklar göstermektedir. Resim, edebiyat, mimari, müzik gibi güzel sanatların hemen hepsinde geniş bir kullanım alanına sahip olan ve Yunanca menşeli ritim kelimesi ‘Rhêō’ fiilinden türer: “Düzenlenmiş, hareket, zaman ölçüsü, mezür, hız, tempo, tenasüp, intizam, bir karar’ demek olan rhythmóstan gelmektedir. Kelimenin kökü Yunanca ‘akmak’ anlamındaki rhéō fiilidir” (Can, 2015: 1-2). Günümüzde sıkça kullanılan ritim kavramı “Türkçeye yakın zamanda girmiş olmasına rağmen *ritim kavramı* Türk fikir hayatında eskiden beri mevcuttur. Türk filozofları bu kavramı Arapçadan alınan ‘ikâ’ kelimesiyle karşılıyorlardı” (Can, 2016: 497). Görüldüğü gibi sanat eseri ve hayat arasındaki ilişkiden yola çıkarak içinde yaşanan kozmik nizamın tamamıyla ritmik olduğunu ifade etmek mümkündür. Her sanat ürününde ritmin inşası birbirinden farklılıklar göstermektedir. Örneğin edebî metinlerde şiirin ve nesrin kendilerine mahsus bir müzikalitesi vardır. Bu müzikaliteyi ise çoğunlukla değişik ritim unsurları sağlar: “Özellikle roman ve hikâye gibi anlatma esasına bağlı metinlerde estetik asgari şartı müzikalitedir. Bu türlerde müzikalite genellikle ritimle sağlanır” (Can, 2016: 498).

Bu bağlamda bir estetik unsur olarak edebî eserlerde kendine has yöntemlerle oluşturulan ritmin metindeki işlevselliğinden söz etmek mümkündür. Ritim aynı zamanda “Edebi metne estetik değer kazandıran da ‘nasıl anlatıyor’ sorusuna verilen cevapla ilgilidir. ‘Ritim’, ‘nasıl anlatıyor’ sorusunun bir cevabıdır. Ritim, ayrıca, okuru da kurmacanın içine çeken ve onun estetik haz almasını sağlayan bir anlatı” unsuru- dur (Elmas, 2010: 190).

Sabahattin Ali

Sanat ürünlerinin hemen hepsinde ritim mevcutken edebî metinlerde ritmin genellikle şiirle sınırlandırılması nedeniyle akademik çalışmaların pek çoğunda roman ve hikâye türlerindeki ritmik unsurlar bir bütün olarak incelenmemiştir. Hiç şüphesiz ki bu alanda yapılacak çalışmaların sayısındaki artış özellikle de Yeni Türk Edebiyatı sahasındaki araştırmalara katkı sağlayacaktır.

Şiirde ritim unsurlarını tespit etmek nesre göre daha kolayken Rıza Filizok’un da ifade ettiği gibi roman ve hikâyede ritmin kaynağı genellikle şöyledir: “Nesirde hem cümlelerde, hem cümlelerin art arda sıralanışında, hem metnin bütünlüğünde ritim vardır. Cümlenin ritmi cümlenin kısa yahut uzun parçalarının sıralanışından, sözdizimsel kuruluşlarının tekrarından, vurgularından, ses tekrarlarından, simetriden vb. doğar” (Filizok, 2). Nesirde ritmik yapılanma bu şekildeyken ritim; edebiyat, müzik, resim gibi sanat dallarında kullanılan ortak bir terimdir (Filizok, 1).

¹ Erzincan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, gayeyeter@hotmail.com

Tüm bunlara ilaveten eski Yunancada kurallı geri dönüşler şeklinde de ifade edilen ritim genel olarak;

“Şiirde ve nesirde, hece sayısı, vurgu, tekrar, değişim ve frekans gibi araçlarla sağlanan ahenktir. Aynen tekrarlar ve değişim (münavebe, alternance) ritmin niteliğini, frekans ise niceliğini ifade eder. Şiirde ritim, mısra'nın yapısı, vezin, kafiyeler, duraklar, mısra boyunca ortaya çıkan vurgular yardımıyla fark edilir. Bendlerin, kıtaların, dörtlüklerin ritmi, mısraların düzenlenişine, sayısına ve niteliğine bağlıdır. Nesirde ritim, periyodların sayısına, çeşitli öğelerinin uzunluğuna ve vurgulu heceler dağılımına bağlı olarak ortaya çıkar. Kuralları 'ritmik bilimi' (rythmique) tarafından incelenen dış ritmin dışında, bir mısra yahut bir cümlenin onları dinleyenlerin şuurunda yarattığı izlenimlere de 'ritim' adı verilir. Ritim kavramı, birinci anlamında ritmi yaratan nesnel unsurları, ikinci anlamında bu nesnel unsurların dinleyici üzerinde bıraktığı izlenimleri ifade eder” (Filizok, 2).

Öyleyse insan muhayyilesinin üretimlerinden kurmaca metinlerin oluşturulma sürecinde okuyucunun da hoşlanma duygusuna yardımcı olan ritim, anlatılarda önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada ise Sabahattin Ali'nin *Ses* adlı hikâyesinde ritmin edebî eserde nasıl yer aldığına ve metne kattıklarına dikkat çekilecektir. Daha çok köy ve kasabanın mekân olarak seçildiği Sabahattin Ali'nin öykülerinde tıpkı *Ses*'teki gibi köy, köylü ve onun sorunlarıyla ilgili temalara sıkça yer verilir. Öte yandan yazarın estetik yönü güçlü eserler ürettiğini de ifade etmek lazım (Karaca, 1993: 222). Bu bağlamda yazara da yaratma sürecinde büyük imkânlar sunan ve güzel sanatların kurucu öğelerinden biri olan ritim unsuru yazarın eserlerinde başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Sabahattin Ali'nin *Ses* adlı hikâ-

yesinin inceleneceği bu çalışmada sanatkâra büyük imkânlar sunan ritmik yapılanma ise metinde genellikle mekânın sunduğu olanaklarla varlık bulmuştur. *Ses* yarışması için ait olduğu ortamdan kopararak kendini yabancı hissettiği bir mekâna, Ankara'ya götürülen Ali'nin buradaki izlenimleri ve yaşadığı değişim hikâye içerisinde oldukça önemli bir vaka parçasıdır. Özellikle de çeşitli çatışmalar üzerine kurgulanan hikâyede bu şekilde köy-şehir, saz-piyano, sarı-siyah gibi çatışma unsurlarıyla tema belirginleştirilmektedir (Yılmaz, 2011: 50). Örneğin hikâyede Ankara'daki sınav anı vakanın seyri ve ritmi açısından oldukça fonksiyoneldir. Sarışın, şişman, dalgalı saçlı, Sivaslı Ali'nin aksine cesur bakışlı Alman tenör çocukla amele Ali'nin aynı anda imtihan edilmesi hikâyede hem dramatik aksiyonu artırmış hem de çatışma durumuyla metnin ritmine katkı sağlamıştır (*Ses*, 117). Hatta Ali'nin yabancı olduğu bu sahnede ilk defa gördüğü piyano karşısındaki şaşkınlığını ise yaşamın ritmini kaybetmeye başlayan bireyin ruh hâliyle açıklamak mümkündür: “Alman kadını piyanoya geçip tuşlara dokundu. Sivaslı Ali ömründe hiç görmediği bu alete hayret dolu bir göz attı, sonra, ihtimal acemilik göstermemek için, lakayt bir hal almaya çalıştı” (*Ses*, 118).

Köy ve şehir hayatının konu edinildiği hikâyedeki mekânın işlevi ise ritmik yapılanmayı sağlayan estetik bir unsurdur. Özellikle sesin, hareketin ve müziğin söz konusu edinildiği estetik haz almada bir unsur olarak kullanılan “Ritim, bir yandan okuyucuda estetik haz uyandırırken, bir taraftan da onu metnin içine çekerek okumada süreklilik sağlar. Okur zihninde ritim vasıtasıyla oluşan çağrışımlarla metne katılım sağlar” (Elmas, 2010: 181).

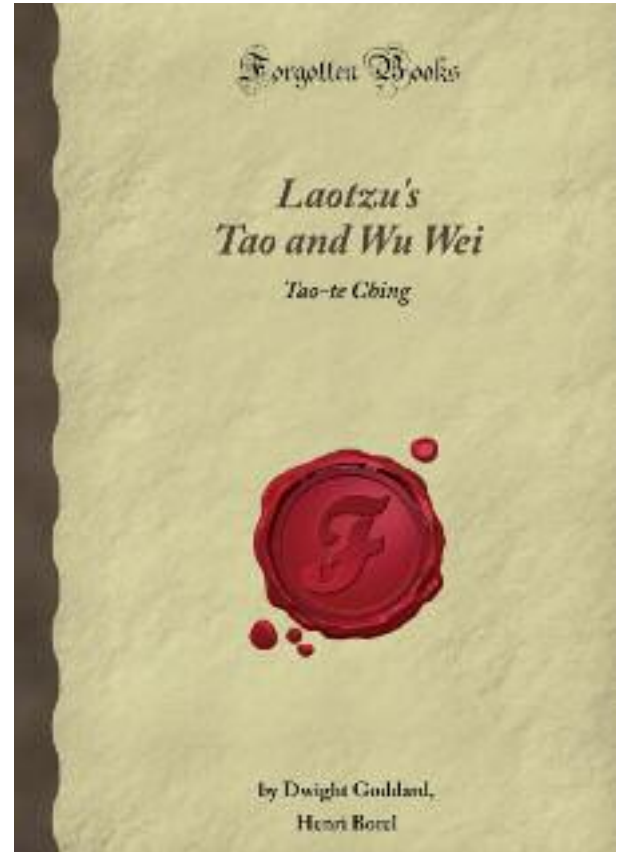

Çünkü bu unsurlarla “İnsan zihninin ortaya koyduğu her şeyde ritim” duygusunun varlığından bahsetmek mümkündür (Can, 2015: 12). Böylelikle seste, sözde ve anlamda belli bir sıralamayla, tekrar sistemiyle oluşturulan estetik ortama ritmin katkısı oldukça fazladır: “Ritim bir şiir veya düzyazıda tekrar edilen şeyin düzenliliğinden kaynaklanan, okuma veya dinleme esnasında hissedilen ahenktir” (Karataş, 2007: 388). İşte bu düzenin kuruluşunu ve işlevini inceleyen Forster, roman sanatında biçimin yanı sıra ritmi de bir estetik öge olarak kabul eder (Forster, 1958: 33). Kurmaca metinlerde olaylar ve onların kurgulanışı arasındaki ilişkide ise tekrarlar edebî metindeki ritim unsurlarından sadece biridir (Ayyıldız, 2004: 17). Estetik bir unsur olarak ritmin tanımı ve kullanım şekilleri böyleyken nesir türünde ritmi tespit etme hususunda henüz bir metodoloji geliştirilmediğini belirtmek gerekir. Bu sebeple biz bu çalışmada Adem Can’ın “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Ritim” adlı bildirisindeki yöntemi esas aldık. Dolayısıyla bu çalışmada *Ses* adlı hikâyedeki ritmik unsurları *vakanın ritmi*, *hayatın ritmi* ve *sözün ritmi* başlıkları altında daha çok bir deneme mahiyetinde inceleyeceğiz.

Vakanın Ritmi:

Vaka bir hikâyenin temel unsurlarındandır. Bu sebeple her hikâyede vakanın seyrine katkı sağlayan bazı ritmik hususiyetler mevcuttur. Metinde vaka zamanının bölünme biçimi ritmin *hareket*, *akış* ve *düzen* gibi özelliklerini barındırmaktadır. Hikâye hareketin ve akışın sağladığı ritmik yapılanmaya uygun şekilde bir ilkbahar günü küçük derenin mırıltıya benzer bir ses çıkarmasıyla başlar: “Güneş arkamızdaki sırta gömüldükçe, karşı taraftaki tepenin üzerine serpilmiş bulunan çam ağaçlarına gitgide kırmızılaşan bir ışık yolluyor, vadiyi süratle artan bir boşluğa terk ediyordu. Serin bir ilkbahar günü idi ve orta yerde akan küçük dere mırıltıya benzer seslerini duyurmaya başlıyordu” (*Ses*, 111-112). Böylesine hoş bir ortamın tasviriyle başlayan anlatıda vaka zamanının bölünme şeklinin de daha başlangıçta ritmik bir yapılanma arz ettiği orta-

dadır. Görüldüğü üzere hikâyede hayatın ritminin yön verdiği vakanın ritmi mekân ve ondaki atmosferle doğrudan ilişkilidir. Öyle ki Sabahattin Ali “Kaleme aldığı hikâyelerle kimi zaman unutulmuş, bir kenara itilerek horlanmış ‘küçük insan’ın tahassüslerini anlatan; kimi zaman Anadolu gerçeğine derin bir romantizmle birlikte dikkat çeken; kimi zaman da en insani yanımıza dokunarak beşeriliğimize ve yaşamışlığımıza denk düşen metinler üreten hikâyeci”dir (Tüzer, 2). İbrahim Tüzer’in de ifade ettiği gibi bir anlamda ‘küçük insan’ın küçük hikâyeleriyle hayatın ritmini estetik bir kaygı sonucu başarıyla aktaran yazar, mekânı ve zamanı da buna göre anlamlandırır. Örneğin hikâyede küçük derenin mırıltıya benzer sesler çıkarması hayatın akışının tasviriyle ritmik yapılanma içerisinde oldukça işlevseldir. Bu evredeki oluşumda her türlü sesin sanat eserlerinin ritmine kattığı işlevi Henri Borel şöyle izah eder:

“Dünyadaki bütün fenomenler hareket hâlindeyken ses çıkarır ve her ses kendisini doğuran bir hareketi gerekli kılar. Bütün seslerin en büyüğü rüzgâr ve gök gürlemesidir. Dağdan kayaların üzerinden hızla inen suyun sesine kulak ver! Hareketlenmesiyle birlikte sesi -yüksek veya alçak, kısa veya uzun- işitilmeye başlar, gerçi müziğin kurallarına göre değil, doğru, ama yine de bu ses belli bir ritim ve sistem dâhilindedir” (Borel, 2013: 64).

“

“Dünyadaki bütün fenomenler hareket hâlindeyken ses çıkarır ve her ses kendini doğuran bir hareketi gerekli kılar. Bütün seslerin en büyüğü rüzgâr ve gök gürlemesidir. Dağdan kayaların üzerinden hızla inen suyun sesine kulak ver! Hareketlenmesiyle birlikte sesi -yüksek veya alçak, kısa veya uzun- işitilmeye başlar, gerçi müziğin kurallarına göre değil, doğru, ama yine de bu ses belli bir ritim ve sistem dâhilindedir”

(Borel, 2013: 64).

”

Edebî metinlerde anlatı kişilerinin kabullerine göre anlam kazanan mekânın ve zamanın işlevi ise hem metinde verilmek istenen fikrin hem de kahramanların ruh hâllerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu sebeple roman ve hikâyelerde mekân genellikle dar/kapalı/labirent ya da geniş/açık mekânlar olarak karşımıza çıkar. *Ses* hikâyesindeki kapalı mekânlar, “Genellikle mutsuz bilincin trajik bir süreçte gelişen tükeniş öyküsünü yansıtır” (Korkmaz, 2007: 410). Hayatın ritminin mekânda anlam kazandığı metinde pek çok ritmik kırılma mevcuttur. Bu kırılmaların pek çoğu hikâyede kahraman için geçilmesi neredeyse imkânsız engellerde aşama arketipi şeklinde karşımıza çıkar.

Anlatıda birinci kırılma mırıltı gibi ses çıkararak derinin kenarındaki yolda bozulan aracın etrafında bekleyen insanların bulunduğu sahnede açığa çıkar. Burada Ankara’da opera mugannisi yetiştiren kurumun memuru ve adı, ne iş yaptığı belirtilmeyen kahramanın “Birden bire mavimtırak ve solgun bir ışığa gömülen” tepenin yamacında otururken amele çadırından gelen saz sesini ve halk şarkısını dinlemeye başlamalarıyla vakanın ritminde akışı değiştiren, dinginliği ortadan kaldıran hareketin sağladığı bir ritmik kırılma yaşanır. Öncelikle hareketin eşit zaman aralıklarına bölündüğü anlatıda yolcular bugüne kadar hiç bu kadar güzel şarkı söyleyen bir erkek sesi duymadıklarını şöyle ifade ederler:

“Yirmi yaşından fazla göstermeyen bir delikanlı çadırın önünde, yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak saz çalıyordu. Başı göğsüne yatmış ve gözleri yere dikilmiş olduğu için çehresini tamamen görmeye imkân yoktu. Fenerin aydınlattığı alnı ter damlalarıyla kaplı idi. Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı

yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahlûk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan, sanki o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok manalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu. Çadırı ve bulunduğumuz yeri bir aydınlık yalayıp geçti, vadinin öbür ucuna kadar uzandı. Başımızı kaldırdık, karşımızdaki sırtı aşırı yukarı fırlayan ayı gördük. Saz çalan delikanlı da başını kaldırdı ve gözlerini biraz yumarak, tam karşısında beliren bu aydınlık yüzlü dinleyiciyi süzdü. Sonra saza vuran eli yavaşladı, gözleri kapandı, boğazı gerildi ve yüzü kırmızılaştı. Biz hayretle onu seyrederken, ince dudaklarının arasından beyaz dişler görüldü ve delikanlı, bu sefer aya hitap eder gibi, şarkısına devam etti.

(...)

Ve sazını, iki kuvvetli vuruştan sonra, yanına bırakarak başını kaldırdı. Orada bulunanlardan bir kaç, yaşa, diye bağırıyorlar. O, gözlerini hiç kimsenin üzerinde durdurmayarak, boşlukta dolaştırmaya başladı. Hafifçe tebessüm etmeye de çalışıyordu” (*Ses*, 114).

Ritmik kırılmanın hazırlayıcısı bu vaka parçasında da görüldüğü üzere sözdeki bütünlük, kırık saz imajında olduğu gibi sembolik anlamlar, hareketin eşit zaman aralıklarına bölünmesi ve düzenlilik ise oldukça barizdir. Kullanılan üslubun akışına, sadeliğine bakarak yazarın vakayı ne ölçüde başarılı bir şekilde kurguladığını ve tüm bunların metinde ritim unsuru olarak karşımıza çıktığını ifade edebiliriz. Vaka parçasının birinci bölümünün sonlandığı bu sahnenin ardından yolcuların 22 yaşındaki yol işçisi Sivaslı Ali ile tanışmalarıyla hayatın ritminde büyük bir değişim başlar: “Saz çalan delikanlı da başını kaldırdı ve gözleri kapandı, boğazı gerildi ve yüzü kırmızılaştı” (*Ses*, 114).

Bu vaka parçasının ardından hayatın ritmindeki değişim, paralı bir iş bulmak üzere Sivaslı Ali'nin Ankara'ya daveti ile devam eder: “Seni arattırıp bulursam hemen gel. Sana paralı bir iş bulurum” (Ses, 115). Bu davet vakanın seyrini de değiştiren ritmik bir kırılmadır. Çünkü ses yarışması için ait olduğu ortamdan kopularak kendini yabancı hissettiği bir mekâna, Ankara'ya davet edilen Sivaslı Ali'nin buradaki izlenimleri ve yaşadığı değişim hikâye içerisinde oldukça önemli bir vaka parçasıdır. Çeşitli çatışmalar üzerine kurgulanan hikâyede köy-şehir, saz-piyano, sarı-siyah gibi çatışmalar bu sahneyle ortaya çıkar ve anlatının teması bu şekilde belirginleştirilir (Yılmaz, 2011: 50). Konya Belediyesi'nin temin ettiği parayla Ankara'ya gelen Sivaslı Ali'nin hayatındaki bu mekânsal değişim pek çok değişimin ve vaka parçasındaki ritmik kırılmaların anahtarıdır. Opera mugannisi yetiştirmek için kurulan kurumun müdür odasına giden Sivaslı Ali'nin orada gördüğü insanlar ve mekân tamamıyla yabancı olduğu ayrı bir dünyanın kapısını aralar. İşte bu değişim vakanın seyrinde ritmik bir kırılmaya ve olay örgüsünde çatışmaya zemin hazırlar. Olay örgüsündeki çatışma “Burada; gerek sınavın yapıldığı salonun ayrıntıları, gerekse Ali'nin çevreye bakış perspektifinde görünen nesnelere zuhuruyla devinim kazandığı ortadadır. Burada gerek sınavın yapıldığı salonun ayrıntıları, gerekse Ali'nin bu mekândaki yabancılığının ve buna bağlı olarak huzursuzluğunun artması, oldukça belirgin ve detaylı bir dikkatle” anlatılır (Eronat, 2011: 125).

Görüldüğü üzere olayın seyrinin birden yön değiştirdiği ya da beklenmedik bir olayın ortaya çıkışı şeklinde tanımlanan *ritmik kırılma* Ankara'ya gelişle başlar. Dolayısıyla hikâyede ritmik kırılmanın başlıca unsurunu sağlayan mekânın değişimindeki tezat, sözün ve vakanın ritmini sağlayan unsurlarda da tekrarlanır. Örneğin “Hikâye sanatında ses, söz, motif, eşya, mekân ve vaka gibi farklı tekrar biçimlerine yer verilebilir. (...) Vaka tekrarının estetik etki uyandırabilmesi için ritmik olması gerekir” (Can, 2016: 499). Bu ritmik kırılmada her tekrar bir estetik öge olarak karşımıza çıkar. Anlatıda sürekli tekrarlanan ve okurda müzikal bir etki bırakan Anadolu insanının söylediği türküler birer ritim unsurudur:

“Döndüm daldan kopan kuru yaprağa

Seher yeli, dağıt beni, kır beni;

Götür tozlarımı burdan uzağa

Yarin çıplak ayağına sür beni... (Ses, 113).

Sivaslı Ali'nin her zaman seslendirdiği türküyü Ankara'da kendine olan güvenini kaybetmesi sonucunda söyleyememesi ve vakanın seyrinde ortaya çıkan beklenmedik bir hadiseyle kesintiye uğraması ise metindeki ritmik kırılmalardan birine örnektir. Çünkü Sivaslı Ali'nin gerginliği, karamsarlığı, kötümserliği, bunalması, kaçışı ve huzur arayışı bu süreçte değişecektir. Şunu belirtmekte fayda var ki edebî metinlerde anlatı kişilerinin kabullerine göre anlam kazanan mekânın işlevi, hem metinde verilmek istenen fikrin hem de kahramanların ruh hâllerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

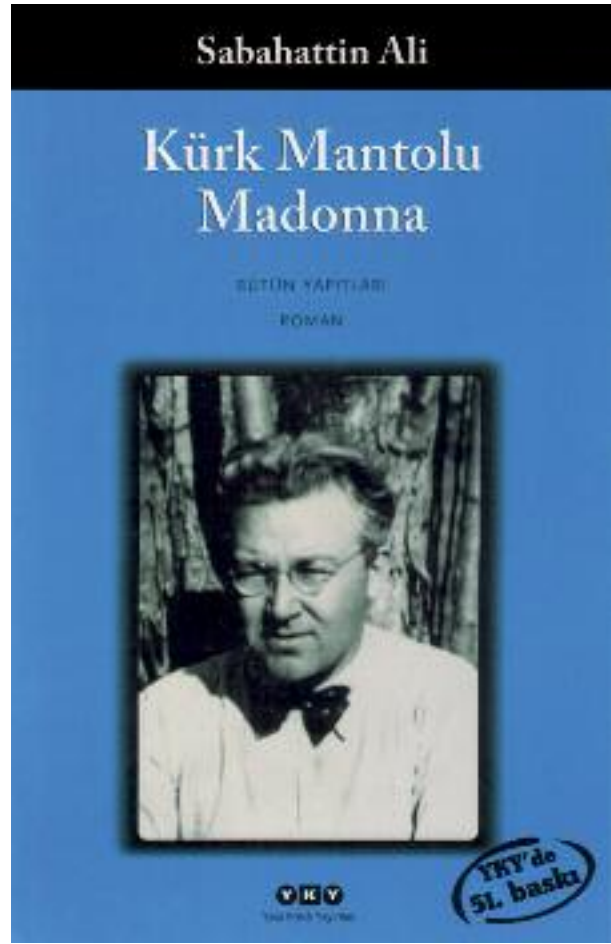

Bu sebeple roman ve hikâyelerde mekân genellikle dar/kapalı/labirent ya da geniş/açık mekânlar olarak karşımıza çıkar. *Ses* hikâyesindeki kapalı mekânlar, “Genellikle mutsuz bilincin trajik bir süreçte gelişen tükeniş öyküsünü yansıtır” (Korkmaz, 2007: 410). Bu bağlamda hikâyede ritmik yapılanma genellikle mekânla birlikte aktarılmıştır. Öyleyse hikâyede daha çok olay örgüsünde mekânın işlevsel olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle de mekân-insan ilişkisinin metne kattığı estetik zenginlik oldukça önemlidir. Örneğin “Sivaslı Ali’nin bulunduğu yerin tabiat yönünden zengin; renkli ve o sesin akustik bir şekilde yankılanması bakımından son derece uygun bir mekân çerçevesine sahip olduğu algılanamamaktadır. Her şeyden önce ‘yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak kırık sazı ile türkü söyleyen gencin bulunduğu ortamın; içten, samimi ve romantik olduğu gerçeği unutulmaktadır’” (Eronat, 2011: 123).

Anlatıda vakanın seyri Sivaslı Ali’nin umutla başlayan yolculuğunun hayal kırıklıklarıyla devam etmesiyle tekdüzelikten iyice uzaklaşır. Duygu yoğunluğundaki değişim ve buna bağlı ortaya çıkan gerilimin ardındaki ritmik kırılma ise anlatıda ritmi sağlayan unsurlardan biridir. Görüldüğü üzere hikâyede vaka tekrarlardan ibarettir. Mekân labirentleştiği köyde işitilen aşağıdaki türkünün fonksiyonun aslında hayatın gerçekleriyle doğrudan ilişkili olduğu görülecektir. Şöyle ki amele genç Sivaslı Ali’nin tüm vadiyi çınlatan bu nağmeleri Anadolu insanının hayatın ritminden uzaklaşmadan önceki mutluluğuyla doğrudan bağlantılıdır. Lakin aşağıdaki türküde meçhule giden bir yolun mahzun yolcusu Sivaslı Ali’nin aidiyet duygusuyla birlikte benliğini de kaybettiği görülmektedir:

*“Aldım sazı çıktım gurbet görmeye,
Dönüp yâre geldim yüzüm sürmeye,
Ne lüzum var şuna, buna sormaya,
Senden ayrı ne hal oldum, gör beni”* (*Ses*, 113).

Türkü tesirindeki hikâyeye Sivaslı Ali’ye yaşam kaynağı sunan mekândan uzaklaşmanın verdiği ızdırapla anlatılır. Vakanın seyri kahramanın duygu değerinin artmasıyla devam eder. Hikâyede Ali bütün çabasına rağmen bulunduğu yeni ortama ayak uyduramayacaktır ve trajik bir sonla vaka ritmik bir şekilde bitirilecektir. Öyle ki metinde Sivaslı Ali “Sizi mahcup çıkardım, beyim, sakın kusura kalmayın” dedikten sonra anlatı onun mahcubiyetiyle labirentleşen mekândan uzaklaşmasıyla biter (*Ses*, 122). İbrahim Tüzer’in de ifade ettiği gibi aslında yazar, “Yüzyıllardır yoğrula yoğrula bir medeniyet, bir zihin, bir düşünme biçimi hâline gelmiş Anadolu insanının modern felsefe metinlerinde yer alamayacak romantizmini, metafiziğini, ironisini” (Tüzer, 6) şu cümlelerle özetleyiverir: “**Sizi mahcup çıkardım, beyim, sakın kusura kalmayın**”

dedi. (...) ‘Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım. (...) ‘Ertesi sabah, aramızda topladığımız birkaç lirayı kendisine vermek ve onu Konya otobüslerine bindirip selametlemek için Haymana Hanı’na giden arkadaşım hancı, Sivaslı Ali’nin, sazını iki liraya satıp yol parası yaptığını ve şafakla kalkan bir kamyonla binip Konya yolunu tuttuğunu söylemiş’” şeklinde imalı bir cümleyle sonlandırılır (*Ses*, 122).

Görüldüğü gibi zaman ve mekân edebî metinlerde ritme özgü unsurlar arasındadır. Hikâyenin baş kahramanı Sivaslı Ali’nin trajik durumu mekânın onun üzerindeki konumuyla ve bıraktığı etkiyle doğrudan ilişkilidir (Yılmaz, 2011: 50). Böylelikle amele genç Sivaslı Ali’nin yaşadığı ruhsal değişimlerin mekâna yansıdığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca hikâyede vakanın ritminin mekânla birleşerek hayatın ritmiyle dolaylı yollarla da olsa ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir.

Ses’te Hayatın Ritmi:

Metnin olay örgüsüyle hayat arasında hem benzerlikler hem de ayrılıklar mevcuttur. Çünkü mekâna ve zamana göre farklılıklar gösteren vakanın ritmiyle hayatın ritmi belli noktalarda ayrılabilir.

Hikâyede mekânın ritminin hayatın ritmiyle olan bağı bir anlamda anlatı metninde fonksiyonel unsurlar arasındadır. Her mekânın ritmi ona göre hayatın ritmini sağlar. Sivaslı Ali'nin köydeki sade ve tekdüze, istikrarlı hayatı bir ritim unsuru olarak düşünülebilir. Sivaslı Ali'nin hayatındaki bu istikrarın bozulması ve değişimi ise hayatın ritmini olumsuz şekilde etkiler. Özellikle de onu Ankara'ya davet edenlerin kendisi üzerindeki hayalleri bu ritmi olumsuz yönde etkilemiştir: "Sivaslı Ali'nin bir gün meşhur ve dünyaca tanınmış bir opera tenoru olarak Avrupa şehirlerinde konserler verdiğini düşünüyor: 'Onun frak içindeki vücudunu ve beyaz yakasından fırlayan kırmızı yüzünü görmek, harikulade bir şey olacak!'" diyordu (Ses, 116).

Hayatın seyrindeki bu ve benzeri değişimler aynı zamanda vakanın seyrinde de kırılmalara zemin hazırlamıştır. Efendilerinin onunla ilgili hayallerinden habersiz olan Sivaslı Ali'de illaki onların karşısına çıkarken değişime ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Kendisi de ayrı bir telaşın içine girerek aslında kendisiyle bütünleşen kırık sazından utanıp ona ait olmayan yeni bir saz alma hatasına düşer: "Elindeki saz yeni idi. Gülümseyerek yüzüne baktım, derhal anladım: 'İndiğim handa buldum, sekiz kâğıt verip aldım. Benim kırık saz ile efendilere çalmak yakışık almaz herhalde'" (Ses, 117). Estetik bir unsur olarak metindeki hareketi tek düzelikten uzaklaştırıp onu akışı sağlayan mekândaki ve bireydeki her türlü değişimde hayatın ritminin de kavranmasıyla okura fayda sağlandığı aşikârdır. Çoğu kez insan varoluşunun konumlandırıldığı yer şeklinde tanımlanabilecek mekân, hayatın içinde estetik bir unsur olarak karşımıza çıkar. Hayatın ritmini kaybeden kişi için mekânın labirentleşmesi ise oldukça doğal bir durumdur: "Ali, gözleriyle odanın bir hastane ameliyathanesine benzeyen beyaz, çıplak duvarlarını, büyük, perdersiz pencerelerini seyrediyor ve odayı sesleriyle dolduran bu bir sürü adama, ameliyat masasına yatacak bir hastanın doktorlara bakışına benzeyen ürkek nazarlar fırlatıyordu" (Ses, 118). Kahramanın buradaki ruh hâlinde de anlaşılacağı üzere mekânın poetikası anlatılarda hayatın ritmini sağlayan başlıca unsurlardandır: "Mekân, insan varlığının evrendeki tutunma yeri, bir oluşlar/kılışlar diyarı ve nihayet insan başarılarının hem ürünü, hem de etkiyen nitelikli uygulama alanıdır" (Korkmaz, 2007: 400). Görüldüğü üzere memleket edebiyatının başarılı yazarlarından Sabahattin Ali'nin eserlerinde hayatın ritmini kavramış olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle de "Köy-kent ikiliğini; geri bir ekonomik düzenin ve baskıcı bir yönetimin ürünü yoksunluklar, yoksulluklar içinde ekmek uğruna, su uğruna, toprak uğruna, ölen, öldü-

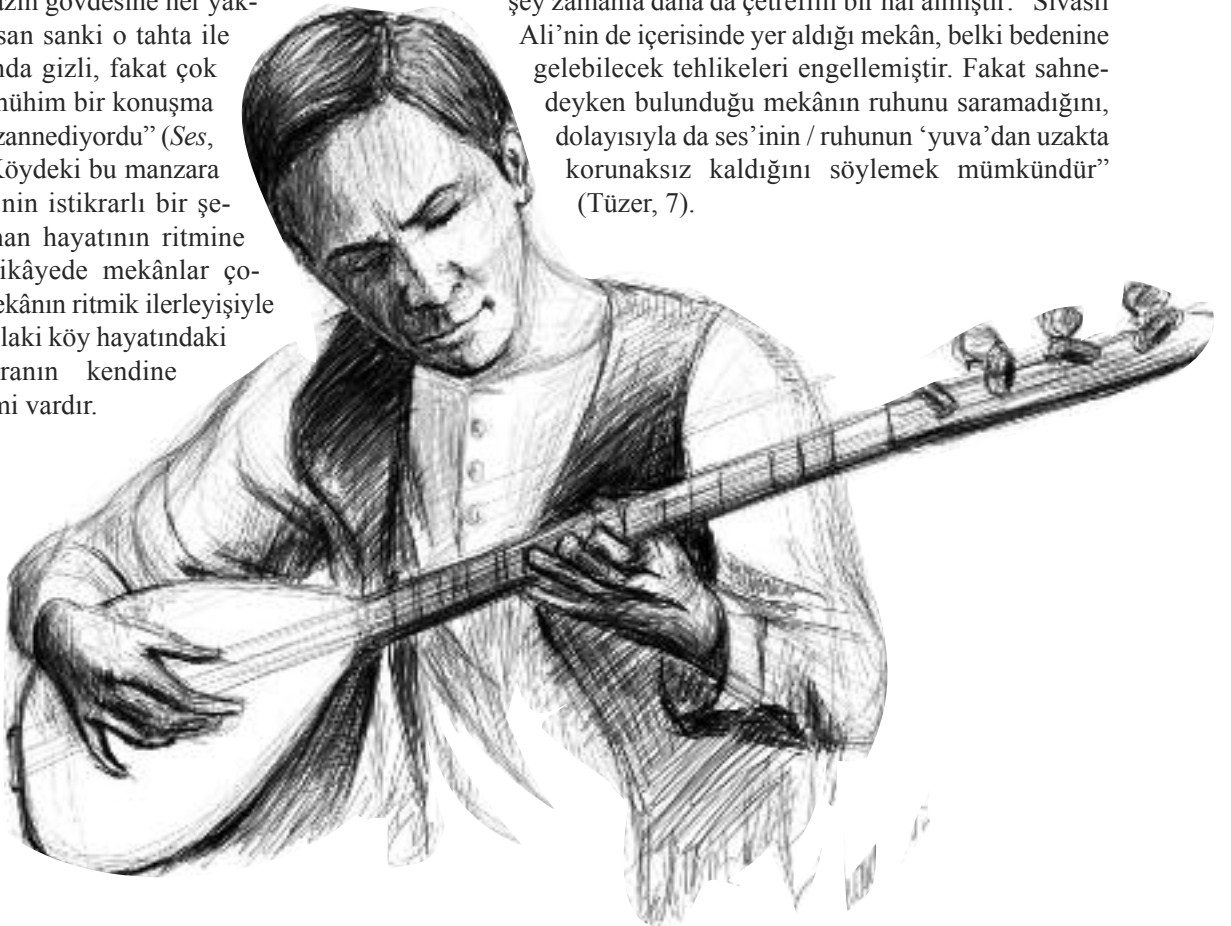
ren, hapislere düşen Anadolu insanının; ağa, esnaf, köylü, bürokrat ilişkileri”ne yer verir pek çok öyküsünde olduğu gibi. (Doğan, 1975: 90). Hayatın ritmini metinlerde aktarmak hususunda başarılı olan yazar siyasî ve sosyal hayata yönelik eleştirilerine de eserlerinde yer verir. Yazar özellikle de Anadolu köylüsünün yaşadığı sorunlara şöyle dikkat çeker:

“Yazara göre, normalde bir ülkede, köylü, kentli, aydın ve halk, devlet hizmetlerinden yararlanma hususunda eşit haklara sahiptir. Ancak Anadolu’da durum, bunun tersinedir; köylüye gereken ilgi gösterilmez, aydınlar ya da varlık kesim onları küçümser. Bu, önemli bir toplumsal sorundur. Bir ülkede, köylü, kentli, zengin, yoksul, aydın, halk arasında uçurumlar bulunmamalıdır. Yazar, söz konusu öykülerinde bir bakıma insanların köylüsü, kentlisi, halkı, aydınıyla birlikte eşit oldukları mesajını vermeye çalışır” (Karaca, 1993: 224).

Hayatın koşuşturmacasında vakanın da işlevi yönedir. İllaki hayatın ritmi ve vakanın ritmi arasında farklılıklar vardır. Ama Sabahattin Ali’nin hikâyelerinin pek çoğunda hayatın ritmi mekânın ritmiyle doğrudan ilişkilidir. “Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahlûk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan sanki o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok manalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu” (Ses, 113-114). Köydeki bu manzara Sivaslı Ali’nin istikrarlı bir şekilde yaşanan hayatının ritmine dâhildir. Hikâyede mekânlar çoğunlukla mekânın ritmik ilerleyişiyle ilişkilidir. İllaki köy hayatındaki bu manzaranın kendine göre bir ritmi vardır.

Sivaslı Ali köydeki hayattan uzaklaşınca yaşamın anlamı ve hayatın ritmi eski istikrarını kaybeder. Çünkü Ali için hayat Ankara’daki bu labirentleşen mekânda durma noktasına gelmiştir. Adeta Sivaslı Ali’nin tükenmişliğine şahit olduğumuz bu anlarda hayatın ritmini mekânın ritmiyle kavradığını görebiliriz.

Sivaslı Ali’nin köydeki istikrarlı hayatını terk ederek şehre gitmesi ise hem metinde bir kırılma hem de hayata yönelik bir yeni ritim doğurur: “Buraya kim bilir neler düşünerek gelmişti? Herhalde dostumun kafasından geçen opera muganniliği ve fraklı Avrupa konserleri, ona yabancı idi. Olsa olsa Ankara’da ‘büyüklerden’ birkaç kişinin kendisini beklediğini sanıyor, beğenildiği taktirde hademelik, kapıcılık gibi bir işe konularak kayırılacağını ve ara sıra ‘büyük meclislerde’ saz çalıp beş on kuruş alacağını ümit ediyordu” (Ses, 117). Sivaslı Ali bu sürekliliği kaybettiği için alıştığı hayatın ritminden trajik bir şekilde uzaklaşmıştır: “Alman kadın piyanoya geçip tuşlara dokundu. Sivaslı Ali ömründe hiç görmediği bu alete hayret dolu bir göz attı, sonra, ihtimal acemilik göstermemek için, lakayt bir hâl almaya çalıştı” (Ses, 188). Görüldüğü üzere anlatıda hayatın düzenli akışındaki ritim bozulmuş onun yerine kaygı, şaşkınlık, mutsuzluk ve ürkeklik gibi ruh hâlleri almaya başlamıştır. Batılı hayatın ritmine ayak uyduramayan Anadolu çocuğu Sivaslı Ali için pek çok şey zamanla daha da çetrefilli bir hâl almıştır: “Sivaslı Ali’nin de içerisinde yer aldığı mekân, belki bedenine gelebilecek tehlikeleri engellemiştir. Fakat sahneyken bulunduğu mekânın ruhunu saramadığını, dolayısıyla da ses’inin / ruhunun ‘yuva’dan uzakta korunaksız kaldığını söylemek mümkündür” (Tüzer, 7).

Aslında hikâyede Sivaslı Ali bir başka kültürün ritmine alışmadığı için bulunduğu ortamda yabancılaşır ve mekân adeta labirentleşir. Bunun sebebini de hayatın ritmini oluşturan unsurların kaybıyla açıklamak mümkündür. Şöyle ki “Ritim duygusu sayesinde insan ritmik olanı sevmektedir. Yabancı kültürlerle ait sanatları -üstün nitelikler taşısa bile- sevmeyebilir, çünkü onların ritimlerine alışması gerekir. İnsan bir başka kültürün ritmine alışırken aslında o kültüre intibak eder. Ritmine alıştığı sanatı sevmeye başlar. Hiç tanımadığımız kültürlerle ait müzik ve danstan ilk karşılaşmada hoşlanmamız ise alışık olduklarımızın benzerlikleriyle ilgilidir” (Can, 2015: 25).

Mekân tasvirinin ritmik kurgulandığı metinde Sivaslı Ali'nin köyden uzaklaşmasıyla hayatının eski ritmi kalmamış, şehir hayatının ritminde de akış bozulmuştur. Çünkü “Herhangi bir mekânda yaşayan insanlar oradaki hayatın ritmine alışmışlardır ve onun devamını her şeyden üstün tutarlar. Yaşadıkları çevrede alıştıkları ritmin devamını görmek onlara güven verir. Aksi takdirde huzursuz olurlar” (Can, 2016: 501). Yaşamın mekânın ritmiyle kavrandığı anlatıda ahengi sağlayan unsur birazda tekdüze ve sakin köy hayatıdır. Ayrıca hikâyede Anadolu gerçeğine dikkat çekmek isteyen yazar oranın insanın sözünün doğallığını bir ritim unsuru olarak kabul eder:

“Kentteki hayatın sürekliliği, hızlı temposu, süratle ve kısa aralıklarla değişen algısal uyarıları kentin insanını, kendisini koruyacak zihinsel bir yapı geliştirmesine yol açar. Bu zihinsel yapı, modern insanın duygularından daha çok bilincini kuvvetlendirir ve onu kalbinden ziyade aklıyla hareket etmesi için zorlar. Ali'nin ise böyle bir kalkamı yoktur. O dünyayı ve kendisine isabet edebilecek her şeyi evvela ruhuyla karşılamaktadır. Nitekim ertesi sabah, cebine birkaç kuruş koyarak kendisini Konya otobüsüne bindirmek için giden müzisyen Sivaslı Ali'yi kaldığı handa bulamaz. Çünkü Ali, yine aynı handan *'kırık sazla efendilere çal-*

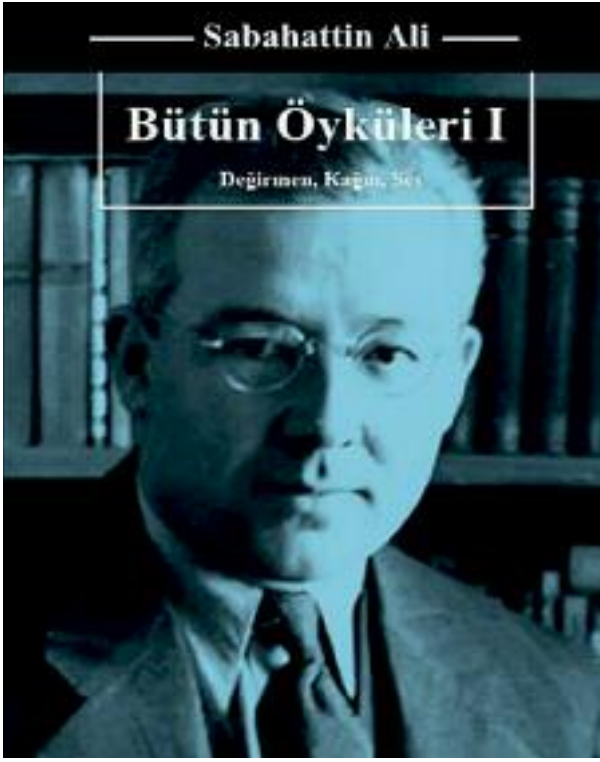
mak yakışık almaz' diyerek 8 liraya aldığı yeni sazını, yol parası etmek için 2 liraya satıp şafakla birlikte çoktan yollara düşmüştür” (Tüzer, 7).

Hikâyeye göre, Ali'nin söylediği türküler adeta hayata karşı direncini ve Ankara'daki yabancılığını sembolize etmektedir. Türküler aracılığıyla yabancılığını unutan kahramanın tutunacağı daldır aslında bir anlamda her nağme: “Tüm insanlık adına, eski çağlardan beri karanlığın sildiği, yuttuğu renkleri, sesleri, görüntüleri ve anlamları, türkülerle/musikiyle yeniden var olmaya çağırılmaktadır” (Korkmaz, 2006: 43). Ali'nin korkularını yenmesinde türküler oldukça işlevseldir. Çünkü metinde kahramanın labirent mekândaki parçalanmış bilincini müzikal ritmi sağlayan türkü daha güçlü hissettirir. Aslında hem metindeki hem de yaşamın içindeki türküler bireyin yaşadığı toplumun ve coğrafyanın ritmik düzenini şekillendirmiştir: “Doğa, kendi yaşamsal ritmini insana da belleştir. İnsan, bu ritimleri, yüreğinin sıcaklığıyla türküleştirebilir...” (Korkmaz, 2006: 44). Bu bağlamda Sivaslı Ali'nin hayatına ritim katan, okurda ise müzikal bir etki bırakan türkülerin metnin estetiğine ve ritmine imkân sunduğu aşîkardır.

Sözün Ritmi:

Bir bütünü oluşturan unsurların birbirleriyle uyumu şeklinde tanımlanabilecek olan estetikte sözün meydana getirdiği ritim metin içinde oldukça işlevseldir. Bu bağlamda edebî metinlerde sözün ve dilin ritmi hem şiirde hem de nesirde birbirinden farklılıklar gösterebilir. Özellikle de yazarın hikâyeyi nakletme biçimi bu farklılıkları çeşitlendirmektedir: “Nesir, ritmi semantik özelliklerden alır. Nesrin edebiliğini, nazma yaklaşan yönleri ile açıklamak eleştirmenlerin sürekli yaptığı bir şeydir. Süslü ifadelerin, çoğu retorik kitaplarında kafiye, redif ve aliterasyonlarla anlatılması bile nazımın ön plana çıkarılmasından kaynaklı bir durum olarak değerlendirilebilir” (Bingöl, 2015: 1379). Şunu da belirtmekte fayda var ki belli bir ritme göre şekillenen sözün tahkiye mantığı ise nesir dilinde özellikle de hikâye türünde daha kolay tespit edilebilir: “Hikâyeciler bu konuda romancılara göre daha şanslıdır. Çünkü hem hacminin küçüklüğü hem de muhtevasının sadeliği sebebiyle hikâye kısmen şiire benzer. Buna bağlı olarak hikâyede ritmi tesis etmenin daha kolay olduğu söylenebilir. Ancak onu yapının tabii bir parçası kılmak zordur” (Can, 2016: 198).

Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde sözün ritmi ise genellikle günlük hayatın içinden seçilmiş kelimelerin doğallığından ve anlam birliğinden kaynaklanır. Tabiat tasvirleriyle başlayan hikâyede sözün ritmiyle günlük hayatın ritmi arasındaki benzerlikler ise dikkat çekicidir. Anadolu insanının konuşma ritminin hâkim olduğu

Ses'te sözün doğal ritmini de görmek mümkündür. Sabahattin Ali'nin hikâye unsurlarının dengeli dağılımıyla oluşturduğu anlatıda ahenk, estetik bir haz olarak varlık göstermiştir. Bu dengeli dağılım içinde yazarın amacını yani metnin mesajını da anlamada yardımcı olan "kırık saz" gibi kelime tekrarlar anlatıda ahenk unsuruyken aynı zamanda okuyucu için her anlamda bir ipucu verir (Elmas, 2010: 189). Nazım Elmas'ın da ifade ettiği gibi tekrarların ritmi estetik bir unsur olarak hikâyede "Tekrarlanan cümlelerin biçimsel ahengi, okur zihninde oluşan yeni çağrışım halkaları ile birleşerek hikâyenin ana örgüsünü meydana

getirir. Okura metin boyunca rehberlik eden halkalar" sağlar (Elmas, 2010: 189).

Metinlerdeki öyküleyici, betimleyici, açıklayıcı ve tartışmacı anlatım biçimlerinin çeşitliliği ise hikâyedeki hem anlatma hem de okuma ritmini estetik anlamda etkileyen unsurlardandır: "Anlatım biçimleri olayın anlatım hızını, ritmini ve okurun metinle olan duygusal bağına, okuma sürecinde okurda oluşan duygusal hallere de farklı şekillerde etki eder" (Yıldız, 2013: 18). Hikâyede anlatım biçimleri ve bunların okurda doğurduğu etki açısından baktığımızda metnin sürekli değişen ve yenilenen bir ritme sahip olduğu belirtilebilir. Özellikle de metindeki türküler ritmik bir durumla iç içe olan okura estetik haz verir.

Sonuç

Sonuç olarak metinde belirli bir ahenk, düzen sağlanıp estetik haz veren ritmik yapılanmanın *Ses* adlı hikâyede nasıl oluşturulduğunu ve esere katkılarını açıklamaya çalıştığımız bu makalede yazarın estetik bir unsur olarak ritmik yapılanmadan istifade ettiği sonucunu çıkarabiliriz. Yazarın hikâyede okurun ilgisini çekmek, canlı tutmak, dikkatini artırmak ve uyarılması için sıkça ritmin imkânlarından faydalandığı görülmektedir.

Ses'te yaşamını ve davranışlarını ritim unsuruna göre şekillendiren bireyin ruh dünyasının izleri de genellikle bu duygu çerçevesinde şekillenmiştir. Hikâyede türkülerin ruhu adeta köy çocuğu Sivaslı Ali'nin arınma ihtiyacını karşılar ve mekânın poetikasına siner. Aslında hikâyede zaman ve mekân gibi tüm farklılıklara rağmen hayatın ritmini sağlayan unsurlar insanî özü yansıtan, yüksek bir değer olarak karşımıza çıkan türkülere tutunan kişinin yaşam şekliyle, kültürel birikimiyle ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

Hikâyede hayata tutunmaya çalışan amele Sivaslı Ali'nin kültürel bellekten gelen değerlerini sakladığı türkülerdeki zamanın ritmine ayak uydurduğu da metinde mekânın ruhuna sinmiş bir şekilde işlenmiştir. Yazar, metinde özellikle de kahramanın Ankara'daki varoluş kaygısını, kültürel bellekteki türkülerini milli romantik bir duygu tarzıyla vakanın ritmi içinde işlevsel bir hâle getirmiştir. Nesrin kendine mahsus ritmini sağlayan unsurlardan biri olarak estetiğin de asgari şartını sağlayan müziğin türkülerle de desteklenen bu iç nizamı şüphesiz metnin ritmini vurgulamak içindir. Bir metinde anlatma ve okuma ahengine katkı sağlayan ritmin "sıra ile belirli aralıklarla birbirini izlemesi", "tekrar edilen şeylerin düzenliliği", "tekrar unsurları, farklı temel formların dizilişi" gibi unsurlar dikkate alındığında *Ses* adlı hikâyenin tek düzelikten uzak, değişken ve sürekli yenilenen bir ritme sahip olduğunu söyleyebiliriz (Yıldız, 2013: 18). Bu bağlamda metni sıradanlıktan uzaklaştıran ritmik düzen dramatik aksiyonu sağlayan ve okurun duygularını açığa çıkaran (merak, heyecan, gerilim, acıma ve rahatlama gibi) bir işleve sahiptir. Eserdeki ritmik yapılanma aynı zamanda pasif okurun da önüne geçme işlevini üstlenir. Öyleyse önemli bir motif olarak hemen her romanda ve hikâyede dikkat çeken ritim, tasvir, tahlil, eylem, zaman gibi unsurların belirli aralıklarla ya da oranla metne yerleştirilmesi şeklinde tanımlanabilir (Sağlık, 2010: 250).

Ses'te hikâye unsurlarının dengeli dağılımı, olay örgüsündeki belli düzen, ses, kelime ve cümle tekrarlarının oluşturduğu ritmik yapılanma esasına dayanırken tüm bunlar estetik bir öge olarak ahenge katkı sağlamıştır. Örneğin köy ve şehir arasındaki sahne değişimleri okurun ilgisini artıracak konumdadır. Hikâyenin başkahramanı Sivaslı Ali'nin trajik durumu ise mekânın ve zamanın onun üzerinde bıraktığı etkiyle doğru-

dan ilişkilidir (Yılmaz, 2011: 50). Öte yandan Sivaslı Ali'nin yaşadığı ruhsal değişimlerin yansımalarının da mekâna ve vakanın ritmine yansıdığı söylenebilir. Söz gelişi salondakilerin çocuğa yaklaşım tarzları köylülerin bürokrasiye olan uzaklığına ve yaşadıkları sorunlara özellikle de çekincelerine ait bir düzenin bazen de çaresizliğin, şaşkınlığın ifadesidir.

Görüldüğü üzere söz konusu öyküde bireyden yola çıkılarak sosyal bir sorun olan labirent mekânlarda hayatın ritmini kaybeden basit ve küçük hayalleri olan insanların yaşadıkları buhrana yer verilmiştir. Hikâyede mekânın insan psikolojisiyle olan ilişkisi ise oldukça belirginken özellikle de vakanın seyrinde olumsuz hadiselerin yaşanması metnin doğallığında estetik açıdan anlamlıdır. Vakada olayların niteliğiyle mekânın niteliğinin birleştiği uyumlu ve ritmik yapılanma ise dikkat çekicidir. Hikâyede yaşanan duyguların yoğunluğu ise mekândaki değişimin ve kahramanın düşlerinin hayal kırıklığına dönüşmesiyle doğrudan orantılıdır. Son olarak İbrahim Tüzer'in de dikkat çektiği gibi "*Sizce Sivaslı Ali'nin kaybolan ses'ini kentte bulmasının ya da sestten çok iyi anlayan! 'ses esnafları'nın ondaki 'çılgı' kulak kesilmesinin imkânı var mıdır!?' (Tüzer, 7) şeklinde bu hususa kulak vererek kırık sazından ayrılınca hayatın ritmini kaybeden Sivaslı Ali'nin macerasını okumak yerinde olacaktır.*

KAYNAKÇA

- ALİ, Sabahattin; *Kağı, Ses, Esirler*, YKY, (7. Baskı), İstanbul 2010.
- AYYILDIZ, Mustafa; "Hikâyede Ritmik Oluşum, Anlatıcı, Bakış Açısı, Bakış Açısının Altı Boyutları ve İki Örnek Uygulama", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 4, 2004, ss. 15-25.
- BİNGÖL, Ulaş; "Eleştirinin Anatomisi Adlı Eser Üzerine", *Uslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 4/3, 2015, ss. 1366-1381.
- BOREL, Henri; *Hayatın Ritmi*, Say Yayınları, (1. Baskı), İstanbul 2013.
- CAN, Adem; "Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Ritim", *Uslararası Erzincan Sempozyumu, (Yayımlanmış bildiri)*, C. 1, 28-Eylül/1 Ekim 2016, ss. 497-506.
- CAN, Adem; *Şiir /de/ Ritim*, Birleşik Yayınları, (1. Baskı), Ankara 2015.
- DOĞAN, Mehmet H.; "Öykücü Sabahattin Ali", *Türk Dili (Türk Öykücülüğü Özel Sayısı)*, S. 286, Temmuz 1975, ss. 84-93.
- ELMAS, Nazım; "Adalet Ağaoğlu'nun Hikâyede Dilinde Ritim", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 27, 2010, ss. 181-190.
- ERONAT, Kamuran; "Sabahattin Ali'nin 'Ses' Hikâyesinde Mekân-İnsan İlişkisi", *Erdem*, S. 59, 2011, ss. 121-128.
- FİLİZOK, Rıza; "Şiirde ve Nesirde Ritim Nedir?", www.ege-edebiyat.org/wp/wp-content/uploads/Şiir-ve-Nesirde-Ritim-Nedir.docx (ET: 10.05.2017)

10.05.2017)

- FORSTER, E.M.; *Roman Sanatı*, (çev. Ünal Aytür), Adam Yayınları, İstanbul 1985.
- KARACA, Alaattin; "Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Toplumsal Konular", *Türkoloji Dergisi*, C. 11, S. 1, 1993, ss. 221-231.
- KARATAŞ, Turan; *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, (3. Baskı), Ankara 2007.
- KORKMAZ, Ramazan; "Aytmatov Anlatılarında Ritmin Büyülü Gücü; Türküler", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 26, Güz 2008, ss. 41-48.
- KORKMAZ, Ramazan; "Romanda Mekânın Poetiği", *Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan*, (edt. Aşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Grafiker Yayınları, Ankara 2007.
- SAĞLIK, Şaban; *Popüler Roman/Estetik Roman*, Akçağ Yayınları, (1. Baskı), Ankara 2010.
- SOYKAN, Ö. N.; "Müzik Nedir? Felsefi Bir Araştırma", *Doğu Batı*, S. 62, Ağustos, Eylül, Ekim 2012, ss. 29-42.
- TİMÜÇİN, Afsar; *Estetik*, Bulut Yayınları, (8. Baskı), İstanbul 2008.
- TÜZER, İbrahim; "Sabahattin Ali'nin 'Bütün Öyküleri'nden Bir 'Ses' ya da 'Ses Esnafları'nın Duyamadığı Çılgı!.." http://www.ibrahimtuzer.com/FileUpload/ks23107/File/sabahattin_ali_ses.pdf (ET: 10.05.2017)
- YILDIZ, Alpaz Doğan; "Mustafa Kutlu'nun Uzun Hikâyelerinde Anlatma ve Okuma Ritmi", *Dergâh*, S. 282, Ağustos 2013, ss. 15-21.